

Barcelona, 22 de novembre de 1922

Estimat amic,

L'endemà d'haver rebut la teva darrera carta, a primera hora del matí, vaig rebre la trucada insistent d'en Francesc Castells per demanar-me un exemplar de la teva traducció de "El tramvia...". Aquell mateix dia, a primera hora de la tarda, vaig córrer a l'Institut del Teatre i la hi vaig deixar. A ell no el vaig veure perquè, com jo, és home que treballa els matins. Bé, la cosa va ser tan ràpida, que no vam puntualitzar detalls, retribucions ni contractes... Em teme que ho hauràs de resoldre tu quan vinguis. De tota manera, no et refiïs pel que fa a calés, ja que això, per aquestes latituds, també escasseja més del compte. Ells saben, però, que jo, de moment, et represente. Ja és un bon començament!

No m'atreveixo a fer cap mena de comentari a tot el que m'expliques de la condició de l'exiliat, tant si és forçós com voluntari. La cosa queda prou clara com tu la plantes i, d'una manera egoïsta, m'estime més no haver-la de patir en la pròpia carn. Una vegada que amb el meu fill parlàvem de la possibilitat que per algun mal fat es repetís la situació del trenta-neu i que ell deia que el que calia fer era fugir, jo li vaig manifestar que no m'hi veia amb cor, així, fredament. Mai, i molt menys ara, que ja tinc complex de cinquanta anys, no he sabut imaginar-me la vida en un ambient diferent del que visc, tot i que sé que no em quedaria cap més remei que adaptar-m'hi i que, realista com sóc, procuraria treure'n tot el suc. Has de pensar que fa trenta-quatre anys, ja, que treballo en la mateixa empresa i que el dia dinou de setembre en va fer vint-i-cinc que la Rosa i jo ens suportem mútuament. És molt bo, per a mi, saber que tinc les botigues del Passeig de Gràcia a l'abast, així com les parets del Barri gòtic, les galeries d'art del carrer de Consell de Cent i la protecció del Tibidabo. I, encara que no hi acudeixi amb la freqüència que voldria, les aigües de la Costa Brava, l'herba del Montseny i els avets del Pirineu.

Ara que parlo del paisatge, suposo que has sabut que hi va haver aiguats a València, agreujats per l'ensorrada de la presa de Tous. Poc després, just quan teníem el Papa entre nosaltres, i com que les desgràcies no vénen mai soles, va començar a caure aigua en tanta quantitat com potser no s'havia vist mai. Andorra, el Pallars, la serp del Llobregat, la Cerdanya, el Ripollès, en fi, gairebé tota la Catalunya humida va rebre de valent: morts, bestiar perdut, cases emportades per l'aigua, carreteres desaparegudes... Ei, i em deixava el Segrià, i la Noguera! Les

ciutats de Lleida i de Balaguer, amb aigua fins al cell. Al pantà d'Oliana, dies després, la gent hi acudia amb canyes de pensar per si arreplegaven algun objecte de valor dels que havia arrossegat l'aigua. A Pents, una parella que havien sortit a veure què passava, van quedar aïllats, rodejats d'aigua, i van sobreviure agafats en uns arbres, fins que el noi no va poder més i va morir arrossegat per aquella fúria. La noia va resistir més i l'endemà la van trebar, nua, perquè l'aigua li havia esfilagarsat la roba de mica en mica. Els escriptors Jaume Fuster i M. Antònia Oliver que passen els caps de setmana a la Cerdanya, van haver d'acudir a auxiliar una tia seva, vella, de Martinet, que va fugir a temps de no ser engolida per l'aigua, com la seva casa. Un drama terrible!

I tot això no és el pitjor, encara, perquè resulta que ahir, el Barça, amb el Maradona i tot, no va poder guanyar el Celta de Vigo, un equipet que va el darrer de la lliga. Em temo que el desencís més profund caigui sobre el nostre poble...

Em recomanes que si un dia aquests papers treben el camí de la lletra impresa els setmetem a una revisió per si algú es pegués enfadar... Bé, jo també sóc d'aquest parer, però t'he de dir que no es pot anar pel món d'aquesta manera, o sigui, amb un lliri a la mà. S'ha d'estarracar, tirar a matar, fer la traveta, clavar una empenta per acabar d'enserrar els altres i proclamar ben alt que només un és el més bell, llest, intel·ligent, idoni i ben parit del món. Tot això t'he dit perquè ara que l'Administració, o sigui, la Generalitat, aboca els calés al món del teatre, els crítics treuen^o ventre de pena. En Jean de Sagarra, si, home, sí, ne en coneixes d'altre! I si ne el coneixes, a ell, que, al cap i a la fi, fera d'estripar, ne ha fet res més, coneixeràs el seu pare, el poeta, el gran poeta i dramaturg, tot i que la seva obra teatral -llevat de les traduccions- ja ne té la mateixa altura. Doncs, el fillet del Sagarra, a qui algú, en veu baixa, li diu "la parida lluminosa" com a record d'aquell "mele" que es deia igual, però en lloc de parida deia ferida, el Sagarreta, doncs, estripa i es posa les betes a les pàgines del País, en la versió per a Catalunya (en castellà, of course!). El vailet, que ja és una mica crescut per anar fent de maudit, té la seva gràcia i com que n'ha vist molt, de teatre, i n'ha vist a l'estranger, sempre té a mà una referència cultural per enserrar l'espectacle que ne li ve de gust, que acostumen a ser tots els que es produeixen entre nosaltres. Ara mateix, quinze dies abans de l'estrena, ja posava en guàrdia el públic respecte el frau que, segons ell, es preparava amb la representació del Peer Gynt del senyer

avisava que la traducció no era la mateixa que es deia ^{als programes,} e sigui, la que havien fet a la Barcino Puig i Ferrater i Ventura i Gassel, perquè el director hi havia incorporat escenes no traduïdes. En una paraula, l'havia enriquida amb uns passatges que els dos traductors no s'havien atrevit a incloure degut a l'excessiva durada de l'obra. Però el Sagarra ho ha dit en un te despectiu, fent-se'n, i quan l'obra s'ha estrenat, ell i en Xavier Fàbregas, gairebé els més puntuals cronistes, han estripat de valent i el públic s'ha retret. He sentit per ràdio el director, Francesc Nel·le, que diu que ha pecat d'ingenuïtat, perquè, per respecte, no va voler afegir el seu nom a la llista de traductors, cosa que ha donat peu a la inflada. Però, pense jo, si hi hagués fet constar el seu nom, els crítics, ara, li dirien que és un fatxenda, tot plegat, per un parell d'escenes que hi ha introduït... El mateix Fàbregas ha permès que a La Vanguardia (en castellà, també, és clar!), el decorador, Ramon Ibars, es defensí i digui, justament, més o menys això: "...el crític pot dir que l'obra i l'escenografia no li han agradat. Hi té dret. Però el que no pot dir és que ni el director ni l'escenògraf no l'han entesa. Hi he treballat tres mesos, sempre en contacte amb el director i els actors i el menys a què puc aspirar és a dir que és el crític, precisament, qui no l'ha entesa després de veure'n, només, una representació..."

Aquests dies estic molt empenyat amb aquests que critiquen. L'altre dia he vaig haver de dir a uns inspectors que, a la feina, no em deixen viure i he exercollen tot i tot he volen saber. De moment, quan no entenen una cosa, pesen cara d'haver-te enxampat en una malifeta i, després, quan s'adonen que has actuat correctament, diuen: Ah, bé!, i passen a un altre tema, encara que t'hagis hagut de passar tres quarts esgargamellant-te perquè es fessin càrrec de l'afer. Els crítics fan igual. I jo, tant a la feina com en el que es refereix als llibres, estic sempre al descobert, esperant la comprensió dels altres. Per això abans et deia que si vols fer seroll -podríem fer un curset accelerat amb la teva amiga Patrícia, que en sap un niu...- has de tirar al dret, sense inhibicions. De moment, si he fas amb mala bava i una certa gràcia, la gent riu, es riu de l'altre i a tu t'admira... Però se n'ha de saber, amic i, per ser sincer, no s'ha d'estimar altra cosa que un mateix. Si sabis com em fan patir, ara, aquests nois i noies del Romea, que treballen a teatre buit!

I el rei que portem tots a dintre el cos! En Jean Brossa, home de representacions úniques, autor minoritari -no per culpa d'ell, crec jo, si no de l'ambient en general- ha vist estrenada a la Sala Villarroel "Bressarium I" a càrrec

d'uns actors que s'hi han matat, a les ordres d'en Jordi Mesalles, que ha tret tot el suc de dos textos del poeta. L'obra serà un mes en aquella Sala. I l'autor se'n queixava, per ràdio, dient que l'havien d'haver representat al Romea i, encara més, que li havien fet els programes de mà més esquifits que als altres... Tota una rebequeria, perquè resulta que aquest any, els programes de mà -vés quines punyetes!- de les representacions del teatre subvencionat per la Generalitat, tots són iguals, precisament, als que s'han fet per a l'obra d'en Brossa...

Plege de gemegar pel altres i pel teatre. Anem al cinema! Sí, senyer, els "Tres germans" és una pel.lícula molt interessant, com ho són les que potser ja has anat a veure, perquè em fas saber que en tindràs l'oportunitat: "Les dues germanes alemanyes" i "Bedas de sangre". No crec que aquí hagi arribat, encara, "El sacerdote del amor". Ja et diré què em sembla quan l'hagi vista. Darrerament he vist "Fitzcarralde" -una bogeria de passió, aventura i espectacularitat-, "Mephisto" -amb el gran tema del compromís de l'artista i/e l'intel.lectual- i una d'espanyola d'un ricot força jove que en sap un niu: Rodríguez Aragón, i que es diu "Demonies en el jardín". Hi ha els anys posteriors a la guerra civil, en un poble, quan els vencedors i vençuts -les famílies dels vençuts, perquè aquests ja eren enterrats, exiliats e a la presé- han de conviure junts, de vegades, perquè són parents. Tota la hipocresia d'una pràctica religiosa posada al servei del diner, del poder, de la influència. La tirania d'unes persones sobre les altres, tot i adonant-se que l'exerceixen, que em penso que és pitjor que quan se n'és inconscient... Tot plegat en un clima d'extraordinària tensió em sembla que no passi res. Del mateix autor havia vist "El corazón del bosque" i "Maravillas", que m'havien semblat sensacionals totes dues.

Del que estic malament, noi, és de lectures. Es pot dir que només llegeixo els llibres que els meus companys escriuen per a nois i noies i que després comento a les pàgines de Cavall Fort. De tant en tant, alguna novel.la de lladres i serenes e, com vaig fer fa poc, "Apòcrif uns: Oriol", de Pedrele, que m'ha semblat d'allò més atractiu. Tant, que estic esperant l'"Apòcrif dos: Tina" que l'autor m'ha dit que està a punt de sortir. En un sentit completament oposat, he rellegit coses de William Saroyan, tan plenes de tendresa, que m'esteven de cap a peus. Saroyan, que va morir l'any passat, va ser un d'aquells estranys casos d'adaptar la vida a l'obra -Pedrele també n'és un!-. Diuen que el van acomiadar de tramviaire, quan era jove, perquè aturava el vehicle quan li ho demanaven els viatgers... Hem inclòs un dels seus contes en un llibre de lectura per a gent de vuitè d'ensenyament bàsic, que és una delícia, extret de "Em die Aram".

D'aquests llibres que et dic que llegeixes mig per obligació, mig per devoció, n'he trobat un, publicat per La Magrana, de sensacional: "El Robinson del metre", de Felice Helman. Un pobre vailet viu cent vint dies en el metre de Nova York sense arribar a treure el nas ni una sola vegada al carrer. En un món que li és hostil, el noi de mica en mica s'adapta a aquell ambient i hi troba feina, habitatge i amics...

Celebre que la teva filla hagi recuperat la seva forma i que pel desembre es casi. Molt bé! Aviat seràs l'avi Arbonès. Qui he havia de dir!

Ahir, a un quart de dotze de la nit, la Rosa i jo érem al Prat, a l'aeroport, a esperar en Maurici que, després d'haver jurat bandera, al campament d'Obeje, a Còrdeva, arribava de permís després d'un mes i mig de campament militar. L'avió ens el va portar amb puntualitat. De cop i volta, la sala d'espera es va omplir de vaillets vestits de caqui. Quina ferum! Per fera, teniem un aspecte força presentable, però la reba sola ja desprenia un tuf especial. La reba interior era ben galdosa. A més, ne s'havien pogut dutxar després d'aguantar hores i hores, drets, al sol, suant. Avui la Rosa ne para: fa bugada i rondina sense parar. El seu feminisme esclata pels quatre costats: si això hagués estat una concentració de noies, ne passaria, tots són prou llestes per rentar-se-la elles, la reba, per adverses que siguin les circumstàncies. I té raó, és clar, però, noi, nesaltres, els ties, hem crescut educats la major part de vegades per dones que ne ens han deixat tocar de peus a terra. I ens hem deixat anar pel pendent de la comoditat. Ara, ja, de grans, qualsevol es posa a rentar i fregar, si hi ha una altra que en té l'exclusiva! Sé que això ne pot ser, però me n'aprofito. És més, si m'hi posava, el mateix pesat crític de la Rosa em tallaria la iniciativa. Sem massa vells, ara, per canviar de costums. I, amb evident cinisme, ne afegir: i més si aquests costums ens són favorables...! Però reconee que ne pot ser i que entre els joves, entre les parelles que tots dos surten al carrer a guanyar-se el pa, ne pot ser que quan arriben a casa la dona he hagi de fer tot, cosa que també es veu, sobretot en les famílies més humils, en el masculisme domina totalment. Pel que veig, però, entre la gent jove que treballa amb mi, les coses rutilen ja d'una altra manera. Si tenen prou calés, pesen una minyona. Si ne en guanyen prou, s'he parteixen. El més fetut és quan hi ha infants. Normalment van a parar a mans d'una àvia, o d'una dona gran que els atén cobrant... Una dona, una altra dona, en definitiva.

Ara m'adone que encara no t'hè dit res de les eleccions. A mi em sembla que van anar bé. S'elera en l'ambient que s'implantarà un aire diferent en l'estil del govern. Si més no, desapareixeran velles carcasses que sempre havies vist ocupant llocs de responsabilitat. La feina que tenen al davant és molt difícil. M'explicava un company que, en una població de les Illes, uns parents seus, gent de diner llarg, es fetien dels socialistes tot dient que sí, que havien guanyat, però que no n'hi havia cap que gosés exterioritzar la seva satisfacció quan ensepegava pel carrer amb algú de l'antic sistema: "saben que si ens proveuen, els pot sortir molt car en un terme molt curt...!" És el que hi havia de més escriuixer a la pel·lícula "Missing" -no sé si s'escriu així, que aquí en diuen "Desaparecido"-, aquella del senyer Costa Gavras sobre el cas xilè, quan, dominant el país l'antiga classe, després d'haver liquidat l'Allende i el govern i simpatitzants en pes, l'oligarquia juga al tennis, balla i s'atipa, sense immutar-se, per més trets que senti pel carrer: poden estar tranquils, qui els reben són gent d'esquerres, obrers.

Aquí, al País, tot i que Convergència ha avançat, la gent més ingènua no s'ho ha pres bé. Fa dos dies, per ràdio, una dona bramava contra l'Obiols i li deia xarnege i desgraciat, que els xarneges no han fet mai res per Catalunya, i ves què ha de fer, un xarnege com ell? M'hauria agradat dir-li que el pare d'aquest "xarnege" ha decorat una bona part del monestir de Montserrat i és el dibuixant d'aquell cartell que deia: "Auca del nen català, antifeixista i humà".

Bé, noi, és hora d'anar a separ. I això no té espera. Ja em faràs saber amb exactitud quan arribes.

Mentrestant, saluda la Isabel. Una abraçada ben amical,

